

M.REŞİD RIZA

DİN HÜRRİYETİ VE MÜRTEDD'İN ÖLDÜRÜLMESİ MESELESİ

Hikmet Zeyveli

İslâm'da dinini değiştirenin (İslâmı terkedip başka bir dine girenin) öldürülüp öldürülmeyeceği konusunda sorulan bir soru üzerine M.Reşid Rıza, aşağıda çevirisini verdiğimiz 'fetva'sıyla bu konudaki görüşlerini açıklamıştır. (Mecelle'tu'l-Menâr. c. 23, Yıl: 1922, s. 187-191) Parantez içleri ve vurgulamalar bize aittir.

Bu konu, Menâr dergisinin çeşitli yerlerinde (tefsirde, fetvalarda) ele alınmıştır. Burada, daha önce yayınlanmış olanları da özetleyerek konuya yeniden eğiliyoruz:

Kur'an'da murtedd'in (İslâmı terkedip başka bir dine girenin) öldürülmesini emreden bir ayete rastlamıyoruz. Aksine, Kur'an'da, Müslümanlarla savaşmayan ve (İslâmî) yönetime itaat eden murtedd'in katledilmeyeceğine dair ayet vardır. Nisa suresinin 90. ayetinin "...Onlar sizden uzak durur, sizinle savaşmazlarsa ve barış içinde yaşamak isterlerse, Allah size, onlara saldırmak için bir yol (ruhsat) vermemiştir." meâlindeki bölümünü tefsir ederken demiştik ki:

"Ayette bahsedilen kişiler, daha önce müslüman iken veya İslâma muzâhir (yardımcı) iken irtidat edenlerdir, diyenlerin görüşlerine göre bu ayeten; eğer irtidat edenler (mürted'ler) barışçı iseler, müslümanlarla savaşmıyorlarsa öldürülmezler hükmü elde edilir. Kur'an'ın başka herhangi bir yerinde murtedd'in öldürülmesine dair herhangi bir ayet de yoktur ki sözkonusu ayeti nesh etsin (yani onun hükmünü ilga etsin):

"Evet, sahih bir hadisede, dinini değiştirenin öldürülmesi emri sabit olmuştur. Cumhûrun (ekseriyetin) görüşü de budur. Kur'an'ın hükmünün sünnetle neshedilebileceği konusundaki (iddia ve) ihtilaf bilinmektedir. Sahabenin davranışı da hadisi te'yid etmektedir. Ancak, 'sahabenin, Hz. Eubekr'in ilk döneminde mürtedd'lerle savaşması ictihadla olmuştur' diyenler de vardır. Nitekim onlar bazen dinden dönenleri kendi hallerine bırakmışlar (Tayy ve Esed kabilelerini), bazan da sadece zekâtı vermeyenlerle savaşmışlardır (Temim ve Havâzin kabileleriyle). Çünkü irtidat eden bu kabileler (sonuncular), cahiliyye dönemlerindeki teâmüllerine dönerek, kendileriyle anlaşma yapmadıkları herkese karşı savaş haline geçiyorlardı. Dola-

yısıyla zekâtı vermeyen kabileler İslâm cemaatını parçalamaya ve düzenlerini bozmaya çalışınlardı. Yoksa tek başına zekât vermeyen bir kişi, cumhura göre, öldürülmez.”

Doğrusu Kur’ân, sünnetle neshedilemez. Şafiî ve ona uyanların görüşü budur. Birçokları ise, mütevatir sünnet konusunda onlara (Şafiî ve takipçilerine) karşı çıkmışlardır. (Yani, mütevatir sünnet Kur’an’ı neshedebilir, demişlerdir.)

Mürted’ler konusunda yukarıdaki ayetten çıkardığımız hükmü, onu takip eden ayetteki hüküm teyid etmektedir. O ayet de şudur:

“Başka birtakım insanlar bulacaksınız ki, hem sizden, hem de kendi toplumlarından emin olmayı isterler. Fitneye döndürüldüklerinde can atarak icabet ederler. Eğer bunlar sizden uzak durmazlar, sizinle barış içinde yaşamak istemezler ve sizden el çekmezlerse onları yakalayın ve nerede bulsanız öldürün. İşte böylelerine karşı Allah size açık bir yetki vermiştir.” (Nisa: 91)

Taberî’nin Mücâhid’den rivayet ettiği bir yoruma göre, ayette sözkonusu edilenler; Hz. Peygamber (a.s.)’e gelerek zâhiren müslüman olduklarını ilân eden fakat Kureyş’in yanına döndüklerinde tekrar putlarına dönüverenlerdir. Bu yolla, onlar, her iki taraf arasında da güvende olmayı umuyorlardı. Ayette, müslümanlardan uzak durmaz veya barış içinde yaşamak istemezlerse bu munafıklarla savaşılması emredilmektedir. (...) Bunlar hakkında verilen hüküm bir önceki ayette zikredilenler için verilen hükmün aynıdır: Barış istedikleri, müslümanlardan uzaklaşıp onlardan el çektikleri sürece onları öldürmeye izin yoktur. Aksi takdirde yakalandıkları yerde öldürülürler. *Sadece irtidad ettikleri için değil, müslümanlara karşı savaş haline geçtikleri için.* Onun için ayette ‘... İşte böylelerine karşı Allah size açık bir yetki vermiştir’ deniyor. Yani sulhu isteyen, size düşmanca davranmayanlara karşı değil...

Anılan ayetin tefsirinde, Razi; mürted’ler hakkındaki bu görüşün müfessirlerin çoğunluğunun görüşü olduğunu ifade ederek, Mumtahana ve Bakara suresinden ayetlerle aynı görüşü savunmuştur. Bunları nakletmiş ve demiştik ki: “Razi’nin çoğunluk müfessirlerin alternatifi olarak kasdettiği kimseler, bu ayetleri mensuh sayanlardır. Bu ayetlerin mensuh sayılması ise, zorlamalı yorumlarla ancak mümkün olur. Oysa böyle zorlamalı yorumlarda ısrara gerek yoktur...”

Ayetin tefsirini yazmadan seneler önce bu konuda bizden fetva sorulmuştu. Menâr’ın 10. cildinde (Menâr, c. 10, Yıl: 1907. s. 285-288. 223 no.lu fetvaya da bkz.) Tunus’lu bir âlimin aşağıdaki soruları sorduğunu bulacaksınız:

a) İnsanlar ‘la ilâhe illallâh’ deyinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum” hadisi* cahillerin de iddia ettikleri İslâmın kılıçla yayıldığı görüşünü desteklemiyor mu ve İslâmın da’vetle (tebliğle) yayıldığı görüşüne zid değil mi?

b) "Dinini değiştirenı öldürünüz" hadisi*, inancından ötürü, İslâmın kimseye baskı yapmadığı iddiasına aykırı değil mi?"

Bu iki soruya şöyle cevap vermiştik:

a) Anılan hadis, savaşın teşri kılışının gerekçesini bildirmiyor. 'Savaşma' (kıtal) izni ve gerekçesi, Hacc: 39-40 ve Bakara: 190 ayetleriyle açıklanmıştır.

"Zulme uğratılarak (kendileriyle) savaşılan kimselere (karşı koyup savaşmaları için) izin verilmiştir. (...) Onlar sırf 'Rabbimiz Allah'tır' dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar..." (Hacc: 39-40).

"Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın, fakat haksız yere saldırmayın..." (Bakara: 190).

Hadiste ise, başlamış bir savaşın sona erdirilmesi gerekçelerinden biri verilmektedir. Yani, savaş esnasında karşı tarafın 'lâ ilâhe illallah' demesi, savaşın bitmesine yeterli sebeptir. Bu şehadet kelimesini söyleyen kalben inanmamış, yani müşrik olsa bile. Çünkü hüküm zahire göredir. (...)

b) İslâm dininden dönen eski Arap müşrikleri (otomatikman) müslümanlarla savaş haline geçiyorlardı. Bazı Yahudiler ise insanların müslüman olmalarını önlemek için daha etkili bir yol bulmuşlardı: Önce müslüman olduklarını ilân edip, bir süre sonra da irtidat ediyorlardı. Ki bu yolla müslümanlar aleyhine konuştukları şeyler inandırıcı olsun. Allah'ın bunlar hakkında vahyettiklerini de vermiştik. Hadiste mürtedd'in öldürülmesi emri, işte bu muharip müşriklere ve Yahudilerin hilelerine karşı bir tedbirdir. Bu ise, insanlara dinlerinden dolayı baskı yapmak değil, günümüz toplumlarının da benimsediği ve 'örfi-askeri idare' dedikleri, o günün siyaseti içerisinde gerekli bir şeydi.

Bazı müslüman ailelerin, çocuklarına İslâmı zorla kabul ettirme teşebbüslerini Hz. Peygamber (a.s.), kendisine inen bir vahiyle menetmiştir. Öyle ki, (Medine'de en nüfuzlu Yahudi kabilesi) Nadiroğulları sürgüne gönderildiği ve İslâmın, kuvvetinin zirvesinde bulunduğu bir dönemde "lâ ikrâhe fi'd-dîn (dinde zorlama yoktur...) (Bakara: 256) ayeti nazil oluyordu.

Burada řu bilgiyi de ilâve edelim: Nadiroğullarının sürgünü esnasında müslüman ailelerin Yahudi dinindeki akrabaları muhayyer bırakılmışlardı. İslâmı kabul edenler aileleriyle kalabilecekler, Yahudiliği kabul edenlerse onlarla beraber sürgüne gideceklerdi. Çünkü her kişi, dininde bulunduğu kimselerden addedilirdi.

(Ayetin tefsiri ve özellikle Üstad Abduh'un bu konudaki sözleri için bkz: Menâr Tefsiri, c.3, s.36. Bu konuya, Âl-i İmran: 73 âyetini tefsir ederken tekrar temas etmiştik. Tefsirde âyet numarası 65 olarak geçmektedir.)

Bütün bu yazdıklarımla; sorulan soruların cevabı verilmiş olduğu gibi, fıkıhçıların, mürtedd'in öldürülmesi konusundaki delillerinin ne olduğu -ki soyutlayarak aldıkları yukarıdaki hadistir- ve ayrıca zikredilen hadislerle İslâm'da müsamaha ve hürriyet kaidelerinin nasıl bağdaştırıldığı da anlaşılmış olmaktadır.

“Müşrikleri nerede görürseniz öldürünüz!..” (Tevbe: 5) âyetine gelince:

Bu âyet, anlaşmalarını bozmuş müşriklere karşı, müslümanların da artık karşılık vermelerinin meşruiyetini bildirmektedir. Aynı surenin birinci âyetiyle, ahidlerini bozmuş olan bu müşriklere dört ay mühlet verilir -ki bunlar Şevval, Zilkâde, Zilhicce ve Muharrem'dir-. 5. âyet ise konuya şöyle devam eder: “Bu yasak aylar çıktığında müşrikleri nerede bulursanız öldürünüz..” Tabiidir ki şirklerinden vazgeçip İslâma girenlerin, bu genel hükümden istisna edilmeleri gerekir. Nitekim âyette bunlar istisna edilmiştir. Ayrıca müşriklerden, anlaşmalarını bozmamış olanlar da bu genel hükmün dışında bırakılmışlardır: “... Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle ahidleştikleriniz müstesnadır. Onlar size karşı dürüst davrandıkları sürece siz de onlara karşı dürüst davranın...” (Âyet: 8). Bir sonraki âyette ise; bu müşriklerin saldırgan oldukları, imansızlıklarından ötürü herhangi bir ahde sadık kalmadıkları, müslümanların zayıf anlarını kollamak için anlaşmalarını su-istimal ettikleri belirtilir: “Yeminlerini bozan, peygamberi yurdundan çıkarmaya azmeden bir toplumla savaşmanız gerekmez mi ki (saldırını) önce onlar başlatmışlardır...” (Âyet: 13).

Murtedd'in öldürülmesi gereğine inanan fıkıhçılar da bazı konularda ihtilafa düşmüşlerdir: Kavmi üzerinde nüfuzu büyük olan murtedd'in öldürülüp-öldürülemeyeceği konusunda olduğu gibi. Ebu Hanife de “Kadın murted öldürülmez” demiştir.

Şeyh Salih el-Yafî ise, M. Tevfik Sıdkî'yi karşı yazdığı reddiyesinde (Menâr, c. 12, Yıl: 1909, s.449) şöyle demektedir:

Muhterem M. Tevfik Sıdkî diyor ki: Hadisleri kaynak alarak İslâmdan dönenlerin kesinlikle öldürüleceği hükmünü çıkardılar. Oysa Kur'an "Dinde zorlama yoktur" (Bakara: 256), "Dileyen iman eder, dileyen inkâr eder" (Kehf: 29) buyuruyor.

Bu tenkide karşı derim ki: Murtedd'in kesin olarak öldürüleceği görüşünde ittifak edildiği doğru değildir. Eğer imam, (İslâmın lehine) herhangi bir maslahatla murtedd'in öldürülmesini men ederse onun öldürülmesi caiz olmaz. O halde murtedd'in öldürülüp-öldürülmeyeceğinin hükmü, ahvâlin (şartların) değişmesiyle değişir..

Menâr'ın II. cildinde (Yıl: 1908, s. 716-717), Livâ gazetesinin Rusça yayınlanan “Reyc” gazetesinden tercüme ettiği bir makaleyi yayınlamıştık. Makalenin başlığı “İslâm Dininde Müsamaha” idi ve bu konuda İstanbul'daki Şeyhulislâm'a sorulan sorularla verilen cevapları ihtiva ediyordu. Meşihat makamınca murted konusunda sorulan soruya cevap verilirken, murted, günümüzdeki savaş kaçağına benzetildikten sonra özetle şöyle denmiştir:

“Böyle bir uygulama ‘herkes din konusunda serbesttir’ düsturuyla ifade olunan dinî hürriyete aykırı değildir. Biz, yönetimden (yargı organlarından), dinden çıkanlara karşı manevi bir yargılamanın ötesinde herhangi bir ceza

ugulamasını hiçbir zaman talep etmeyiz. İnsanları, İslâmı ya da Hıristiyanlığı kabul etmeye zorlamak mümkün değildir. Ancak bir kimsenin dinini değiştirmesi hürriyeti varsa, bizim de dinimizi terkedem birine karşı hoşnutsuzluğumuzu izhar etmemiz ve ondan uzaklaşmamız hürriyetimiz olmalıdır herhalde.”

Soru sahibi zımnen aşağıdaki soruyu da sormuş oluyordu:

“Tarafsız ilim adamlarının keşfettikleri ve dinin zahirine aykırı ilmi nazariyelere inanmakla murted olunur mu?”

Cevabımız: Bazı dinî nassların zâhirine muhalefet etmek, eğer bu nassların delâletleri zannî ise tartışılmasını gerektirir: Bir kimse, Allah’ın kelâmının ve kendisine ulaşan Peygamber kelâmının hak olduğuna inanır fakat bazı nassların zâhirî delâletlerinin doğru olmadığına hükmederek o nassları, kendince tercihe şayan ve sahih gördüğü başka bir mânâda yorumlarsa onun murted addedilmesi gerekmez. Hatta günahkâr da olmaz, kınanmaz da. İrtidat olayı, ancak Allah ve Resulunun dinde esas olan bir sözünü, birtakım felsefi nazariyeler ve benzeri şeylerle yalanlamakla vukubulur.

Kesinlikle inanıyoruz ki, İslâmın kat’î esaslarından hiçbirinde çelişki söz konusu olamaz. Bundan önce 22. sayımızda İslâmın, küfrün ve irtidadın ne olduğunu ortaya koymuştuk. Bu konuda oraya başvurulması uygun olur..

Konuyla ilgili en önemli husus, İslâmda kesinlikle küfür sayılan ve sahibi için İslâm hukukunun uygulanmasını -hayatında, ölümünde, evlenmesinde, mirasında- engelleyen itiraflardır.

*) Her iki hadis de meşhur ve “muttekun aleyh” hadislerdir. (Çev.)